

DOĞUŞ ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ

DOGUS UNIVERSITY JOURNAL

e-ISSN: 1308-6979

<https://dergipark.org.tr/pub/doujournal>

KÜRESEL VE ULUSAL DÜZEYDE FİNANSAL OKURYAZARLIK VE YATIRIMCI EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN EXAMINATION ON FINANCIAL LITERACY AND INVESTOR EDUCATION INITIATIVES AT THE GLOBAL AND NATIONAL LEVEL

Müge ÇETİN⁽¹⁾

Öz: Günümüzde yatırımcı eğitimi ve finansal okuryazarlık finans sektörü otoritelerinin gündemlerinde ilk sıralarda yer alan konulardır. Ayrıca, teknoloji, dijitalleşme ve finansal piyasalardaki diğer gelişmelerin sunduğu zorluk ve fırsatları anlayabilmek yatırımcının korunması ve finansal okuryazarlık konularının önemini pekiştirmektedir. Bireysel yatırımcıların finansal kavramları ve riskleri anlamalarına destek olmak amacıyla yürütülen çalışmalar yatırımcının korunması bakımından da kilit bir işlevi yerine getirmekte, yatırımcıların bilinçli tasarruf ve yatırım yapmaları suretiyle sermaye piyasalarına olan güvenlerini artırmaktadır. Bu çalışmanın amacı finansal okuryazarlık konusunda yazında yapılan çalışmalar, dünyadaki en iyi uygulamalar ile Türkiye’de yürütülen faaliyetleri incelemek ve Türkiye’de yapılması gereken eylemler için öneriler geliştirilmesidir. Yazındaki çalışmalar finansal bilgi düzeyinin finansal davranışları etkileyebileceği gibi, finansal davranışların da edinilen tecrübeler yoluyla finansal bilgi düzeyini etkileyebileceğini göstermektedir. Öte yandan, kısa süreli eğitimlerin finansal davranışlar üzerinde etkili olmadığını söylemek mümkündür. Türkiye açısından, öncelikli alanlar ve hedef gruplar dikkate alınarak hazırlanmış, finansal okuryazarlık düzeyinin artırılmasına yönelik ulusal bir stratejinin finans sektörü ile iş birliği içerisinde uygulanması ve finansal eğitimin erken dönemlerde okul müfredatı ile birlikte verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Finansal Yetkinlik, Finansal Eğitim, Yatırımcının Korunması

Abstract: Today investor education and financial literacy are in the first place on the agenda of financial sector authorities. Moreover, complications and opportunities offered by technology, digitalization and other developments in the financial markets reinforce the importance of investor protection and financial education. Initiatives to promote individual investors’ understanding financial concepts and risks play a key function in investor protection, and foster their trust in capital markets by means of informed saving and investment decisions. The objective of this study to examine the review the literature on financial literacy along with the best practices in the world and the activities carried out in Turkey, and to develop suggestions for actions to be taken in Turkey. Studies in the literature show that the level of financial knowledge can affect financial behaviors, and financial behaviors can also affect the level of financial knowledge through experiences. On the other hand, it is possible to say that short-term trainings are not effective on financial behaviors. In terms of our country, it has been concluded that a national strategy to increase the level of financial literacy, prepared by taking into consideration the priority areas and target groups,

⁽¹⁾ Sermaye Piyasası Kurulu; muge.cetin@spk.gov.tr, ORCID: 0000-0001-5198-5856
Geliş/Received: 23-05-2023; Kabul/Accepted: 28-10-2023

should be implemented in cooperation with the financial sector and that financial education should be given together with the school curriculum in the early stages.

Key Words: *Financial Literacy, Financial Capability, Financial Education, Investor Protection*

JEL: *D14, G41, G53*

1. Giriş

Finansal ürün çeşitliliğindeki artış, demografik ve teknolojik değişimler parasal konularda bilinçli karar alma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde bireylerin doğru finansal kararlar alabilmeleri için gerekli eğitime, araçlara ve bilgiye sahip olmaları, devletlerin sosyal güvenlik harcamalarını azaltma yoluna gitmesinin de etkisiyle geçmişe kıyasla daha önemli hale gelmiştir.

Finansal tüketicilerin son yıllarda hızla gelişen ve dönüşen finansal dünyada var olabilmeleri için hem finansal hem de dijital anlamda okuryazar olmaları gerekmektedir. Dijital finansal hizmetlerin daha fazla kullanılıyor olması bir taraftan tüketicilerin ve işletmelerin finansal hizmetlere erişimini artırmış, diğer taraftan da dijital finansal hizmetlere erişimdeki eşitsizlikler nedeniyle, dijital erişimi ya da becerisi sınırlı bazı tüketici gruplarının dışarıda kalması riskini ortaya çıkarmıştır (EFAMA, 2022). Öte yandan, Dünya Bankası Global Findex verisine göre, 2021 yılı itibarıyla dünya üzerinde 1,4 milyar yetişkinin en temel finansal varlık olan banka hesabı dahi bulunmamaktadır (Ansar, Klapper ve Singer, 2023).

Özellikle 2008 yılındaki küresel kriz sonrasında yapılan uluslararası düzenlemelerde, finansal piyasaların istikrarı ve gelişimi açısından, bireylerin finansal risklerin ve fırsatların farkına varabilecek donanımında olmalarının ve bilinçli yatırım kararları alabilmelerinin zorunlu olduğu sıkça vurgulanmıştır. Bireylerin yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadan aldıkları kararlar neticesinde finansal durumlarının zarar görmesinin nihai olarak ulusal finansal istikrarın bozulması ile sonuçlanabileceği yönündeki değerlendirmeler finansal okuryazarlığın bu denli önemli hale gelmesinde etkili olmuştur (bkz. OECD, 2009).

Nitekim küresel krizin hemen akabinde *finansal tüketicinin korunması ve finansal eğitim* düzenleyici otoritelerin gündeminde yer alan iki konu olmuştur. Avrupa Birliği (AB) Komisyonu'nun finansal eğitime ilişkin bildirisinde finansal eğitimin tüketicinin korunması açısından tamamlayıcı bir unsur olduğu; ancak tüketiciler ve hizmet sağlayıcılar arasındaki bilgi asimetrisi sorununun giderilmesinde tek çözüm yolu olarak değerlendirilemeyeceği belirtilmektedir (OECD, 2007). Bu doğrultuda, finansal tüketiciyi korumaya yönelik düzenlemelerin yanı sıra, finansal okuryazarlık düzeyini artırmaya yönelik finansal eğitim faaliyetleri de tüm dünyada hız kazanmış, birçok ülkede ulusal stratejiler aracılığıyla belirlenmiş hedef kitlelere yönelik programlar uygulanmaya başlamıştır.

Bu tür programlar “finansal eğitim”, “finansal yetkinlik” ya da “finansal okuryazarlık” gibi çeşitli kavramlarla ifade edilmekte ve kavramların kullanımı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin İngiltere ve Kanada’da finansal yetkinlik kavramı kullanılırken; ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda’da finansal

okuryazarlık kavramı tercih edilmiştir. Finansal okuryazarlık, finansal bilgi ya da finansal eğitim bazen birbirinin yerine kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

OECD tarafından yapılan tanıma göre finansal eğitim;

Tüketiciler ya da yatırımcıların bilgilendirme, talimat ve/veya tarafsız tavsiyeler yoluyla finansal ürünleri, kavramları ve riskleri kavrama gücünün artırılması; finansal riskler ve fırsatların farkında olmak, bilinçli tercihler yapmak, yardım için nereye başvurulması gerektiğini bilmek ve finansal durumlarını iyileştirmek amacıyla diğer eylemlerde bulunmak konularında gerekli beceri ve güvenin geliştirilmesi süreci (OECD, 2005),

finansal okuryazarlık ise;

Sağlıklı finansal kararlar alınabilmesi ve nihai olarak bireysel finansal refahın sağlanması için gerekli olan farkındalık, bilgi, yetenek, tavır ve davranışlar bütünü (OECD, 2011)

olarak tanımlanmıştır. Öte yandan, finansal yetkinlik;

Tüketicilerin mevcut sosyoekonomik ve çevresel koşullar altında kaynakların yönetmelerine ve ihtiyaçlarına uygun finansal hizmetleri anlama, seçme ve kullanmalarına yönelik bilgi, tavır, beceri ve davranışlar bütünüdür (Dünya Bankası, 2021).

Bu kavramların nihai amacı olarak ise “finansal sağlık” gösterilmektedir. Şöyle ki, finansal açıdan sağlıklı bir bireyin günlük ya da aylık mali durumu üzerinde kontrolü ve mali şokları atlatabilme kapasitesi vardır; finansal hedeflerine ulaşabilmesi mümkündür ve hayatını istediği şekilde sürdürebilmek üzere tercihlerini yaparken finansal açıdan özgürdür (ABD Finansal Tüketici Koruma Bürosu, 2015).

Özetle, finansal okuryazarlık ya da yetkinlik bireylerin finansal bilgilerine dayalı olarak bilinçli ve etkin kararlar almalarını sağlayan bilgi ve beceri seti olup, gelir düzeyinden bağımsız olarak tüm bireyleri ilgilendirmektedir. Finansal eğitim ise kısaca, birey ve toplum bazında finansal okuryazarlığın ya da yetkinliğin geliştirilmesi süreci olarak tanımlanabilir.

Dünya genelinde farklı hedef gruplara yönelik olarak bütçe yapma, harcama, kredi maliyeti, paranın zaman değeri, tasarruf yapma gibi finansal başlıklarda davranışların olumlu yönde değişmesi beklentisiyle çeşitli programlar yürütülmektedir. Türkiye’de ise ‘Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları’nın 2014 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte finansal okuryazarlık ve yatırımcı eğitimi çalışmaları hız kazanmıştır. Ancak, yazındaki çalışmalar bu tür eğitimler sonucunda her zaman davranış değişikliği gözlemlenmediğini göstermektedir. Ayrıca, finansal okuryazarlık eğitimleri, seminerler, atölye çalışmaları ve sınıf içi eğitimler gibi konvansiyonel eğitim yöntemleri gerektirdiği kaynak bakımından pahalı, sonuçları bakımından da her zaman etkili değildir (Dünya Bankası, 2021). Bu doğrultuda, bireylerin bilinçli finansal kararlar almasını sağlayabilecek yöntem ve uygulamaların neler olduğu konusunun incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, finansal okuryazarlık ya da finansal eğitim ile ilgili yazında yapılan çalışmaların incelenmesi suretiyle finansal eğitim programlarının etkinliğinin artırılmasına yönelik öneriler sunmaktır. Türkiye özelinde, finansal okuryazarlık düzeyinin ölçülmesine ya da finansal davranışları belirleyen etkenlerin belirlenmesine yönelik mikro ölçekte deneysel çalışmalar bulunmakla birlikte, finansal eğitimin etkinliğinin artırılması amacıyla izlenmesi gereken politikalar konusunda herhangi bir inceleme bulunmamaktadır. Çalışmada finansal okuryazarlık ve yatırımcı eğitimi konusunda dünyada ve Türkiye’de yürütülen faaliyetler ilk defa kapsamlı olarak ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmış, Türkiye’de finansal eğitimin yaygınlaştırılması ve finansal okuryazarlığın artırılmasına yönelik değerlendirmeler sunulmuştur.

2. Yazın Taraması

Finansal okuryazarlığın fikir olarak ortaya çıkışı 1900lü yılların başında ABD’de gelişen tüketici eğitimi araştırmalarına kadar gitmektedir (Jelley, 1958). Diğer taraftan, finansal okuryazarlık ya da finansal eğitim konusundaki yazın çalışmalarının 2000li yıllardan itibaren konunun önem kazanmasıyla birlikte yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir. Çalışmalarda ağırlıklı olarak finansal konulardaki bilgi düzeyi ve finansal davranışlar arasındaki ilişki, her iki yönde de analiz edilmektedir.

Yazında genelde bireysel düzeyde ölçülen finansal okuryazarlığın kavramsal tanımlarının aşağıdaki başlıklardan oluştuğu görülmektedir (Remund, 2010):

Şekil 1. Finansal Okuryazarlığın Kavramsal Bileşenleri

Finansal okuryazarlığın finansal davranışlar üzerindeki etkilerine ilişkin yazında yapılmış çalışmalara örnek olarak Lusardi ve Mitchell (2007)’in finansal okuryazarlığın planlama ve varlık tutma davranışını etkilediğini gösteren çalışması bulunmaktadır. Bernheim ve Garrett (2003) ise iş yerinde finansal eğitim verilen işçilerin daha çok varlık yatırımı yaptıklarını ortaya koymuşlardır. Yılmaz ve Kaymakçı (2021), finansal okuryazarlık düzeyi yüksek lise öğrencilerinin daha çok tasarruf etme ve harcamalarını takip etme eğiliminde olduklarını gözlemlemiştir. Hollanda’da yapılan bir çalışma, hane halklarının finansal bilgi düzeylerinin, tasarruf etme davranışına etki eden riskten kaçınma, ihtiyatlılık gibi diğer etkenlerin kontrol edilmesinden sonra bile net varlıklarını pozitif etkilediğini göstermiştir (Van Rooij, Lusardi ve Alessie, 2008).

Yapılan çalışmalar finansal hizmetlere erişim ve bu hizmetlerin kullanımı olarak tanımlanan finansal katılımı finansal okuryazarlık düzeyinin belirleyici olduğunu göstermektedir. Grohmann, Klühs ve Menkhoff (2018), 143 ülkedeki finansal okuryazarlık araştırması sonuçlarını ve finansal hizmetler erişim/kullanım verilerini kullanarak, finansal altyapının gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak finansal okuryazarlığın finansal katılıma doğrudan etki ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Van Rooij, Lusardi ve Alessie (2007) Hollanda’da finansal okuryazarlığı yüksek olan hane halklarının hisse senedi piyasasında işlem yapma olasılığının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. İtalya’nın en büyük bankalarından birinin müşteri davranışlarını inceleyen Guiso ve Jappelli, (2008) finansal okuryazarlık düzeyinin portföy çeşitlendirme davranışını tahmin edebildiğini göstermişlerdir. Perry ve Morris (2005)’e göre finansal konularda bilgi düzeyi yüksek bireylerin harcamalarını kontrol etmek, bütçe ve gelecek planlaması yapmak gibi daha bilinçli davranışlarda bulunma olasılığı daha yüksektir.

Bazı deneysel çalışmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, finansal davranışların kazanılan tecrübe yoluyla finansal bilgi düzeyini etkilediğini söylemek de mümkündür. Örnek olarak, 2001 yılında Michigan Üniversitesi Tüketici Araştırması’na katılan katılımcılar kişisel finansal deneyiminin tek başına en önemli bilgi kaynağı olduğunu belirtmişlerdir (Hilgert, Hogarth ve Beverly, 2003). Lyons, Rachlis ve Scherpf (2007) tarafından yapılan bir çalışmada ise önceki finansal deneyimlere ilişkin bazı ölçekler, örneğin bir ipotek kredisi kullanmış olmak ya da kredi raporları ile ilgili tecrübesi olmak, kredi raporlaması ile ilgili konuları bilme ve anlama düzeyini etkilemektedir. Benzer şekilde, İtalya hane halkı gelir ve servet araştırması verileri üzerinde yaptığı analiz neticesinde Monticone (2010), finansal servetin finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Doğan (2019) tarafından yapılan çalışmada, hisse senedi piyasasında işlem yapan yatırımcıların, finansal okuryazarlık başarı seviyelerinin yapmayanlara göre çok daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Gustman, Steinmeier ve Tabatabai (2010) ise finansal bilginin, özellikle aritmetik bilgisinin, emeklilik birikimleri üzerine etkisini incelemişlerdir. Analiz sonuçları, emeklilik birikimleri fazla olan bireylerin emeklilik birikimleri hakkında daha fazla bilgiye sahip olduklarını, ancak yazındaki önceki bulguların¹ aksine, aritmetik bilgisi gibi bilişsel yeteneklerin birikim tutarını belirleyici olmadığını göstermektedir. Öte yandan, Koç ve diğerleri (2022) 9. sınıf öğrencilerinde finansal okuryazarlığın matematik tutumu ve başarısı ile orta düzeyde ve pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Finansal okuryazarlık araştırmalarında ortaya çıkan en belirgin sonuçlardan birisi de gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde kadınlar aleyhine cinsiyet eşitsizliği bulunmasıdır (bkz., Atkinson ve Messy, 2012; Hung ve diğerleri, 2012; Fonseca ve diğerleri, 2012; Bucher-Koenen ve diğerleri, 2017, Kumar ve diğerleri, 2018; Cupak ve diğerleri 2018; Klapper ve Lusardi, 2020). Cupak ve diğerleri (2018), OECD/INFE (2016) veri setinde yer alan 12 ülkenin verilerini incelediğinde, Hırvatistan ve Rusya

1 Lusardi ve Mitchell, 2006; Banks ve Oldfield, 2007; McArdle, Smith ve Willis, 2009, kesir, yüzde ve faiz hesaplamaları gibi temel aritmetik bilgisinin kişilerin birikimlerinin düzeyinde belirleyici olduğunu göstermişlerdir.

hariç finansal okuryazarlıkta cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu gözlemlemiş, bu durumun ortaya çıkmasında ise kadınların ekonomik kararlara katılım düzeyinin belirleyici olduğunu bulmuşlardır. Kadınların finansal kararları gerektiren alanlarda daha az (b)ilgili olduklarını ortaya koyan başka çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin emeklilik planlaması (Lusardi ve Mitchell, 2008), hisse piyasasına katılım (Van Rooij ve diğerleri, 2011; Almenberg ve Dreber, 2015), borç yönetimi (Lusardi ve Tufano, 2009), kredi kartı (Mottola, 2013) ve banka hesabı kullanımını (Cole ve diğerleri, 2009) oranı kadınlarda, erkeklere kıyasla daha düşüktür. Ayrıca kadınlar daha düşük tutarda finansal varlığa sahiptirler (Meriküll ve diğerleri, 2021) ve bir mali şoku kaldırabilecek kapasiteye sahip olma güvenleri düşüktür (Hasler ve Lusardi, 2019). Bunlara ilave olarak, kadınlar yeni finansal ürünleri ve hizmetleri, dijital bankacılık gibi finansal teknolojileri kullanmak konusunda daha isteksizdirler (Shin ve diğerleri, 2021). Ayrıca, kadınlar daha düşük risk içeren, basit yatırım araçlarını tercih ederken, erkekler daha riskli yatırımlara yönelmek eğilimindedir (Beranová ve diğerleri, 2021).

Finansal okuryazarlık düzeyini belirleyen etkenler de sık sık araştırmalara konu olmuştur. Bunlar, kısmen çocukluk deneyimleri ile şekillenen eğitim düzeyi, gelir seviyesi, yaş gibi sosyo-demografik faktörlerdir (bkz. Lusardi ve diğerleri, 2010). Çocukluk çağı deneyimlerinin finansal davranışlara etkisini inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır (örneğin, Webley ve Nyhus, 2013; Buccioli ve Veronesi, 2014). Grohmann, Kouwenberg ve Menkhoff (2015) finansal bilgi düzeyi ve finansal davranışların çocuklukta kökeni üzerine yaptıkları araştırmada hem ailenin hem de okulun yetişkinlerin finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde pozitif etkisi olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, söz konusu çalışmaya göre finansal okuryazarlık ve okulla ilgili değişkenlerin finansal davranışlar üzerinde doğrudan etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara paralel olarak, OECD üyesi ülkeler nezdinde 15 yaşındaki öğrencilerin matematik, okuma ve fen alanındaki bilgi ve becerilerini ölçen PISA değerlendirmesinin 2012 yılı sonuçlarına göre finansal okuryazarlık düzeyi yüksek öğrenciler eğitim ve gelir düzeyi yüksek ebeveynlere sahiptir (OECD, 2014).

Bazı çalışmalar, finansal okuryazarlığı öz kontrol, riske duyarlılık ya da zaman tercihi (time preference) gibi kişilik özellikleri ile bağdaştırmaktadır (bkz. Van Rooij, Kool ve Prast, 2007; Gathergood, 2012; Dick ve Jarozek, 2013; Meier ve Sprenger, 2013; Fernandes ve diğerleri, 2014). Kişinin finansal bilgi ve deneyimler edinme süreci olarak tanımlanan finansal sosyalleşmenin (financial socialization) finansal okuryazarlıkla ilişkili olduğuna dair kanıtlar da bulunmaktadır (LeBaron ve diğerleri, 2018; Gudmunson, Rya ve Xiao, 2016; Shim ve diğerleri, 2010). Jappelli (2010) finansal okuryazarlık düzeyi ile ülkedeki sosyal güvenlik sistemi arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre sosyal güvenlik sisteminin “cömert” olduğu ülkelerde finansal okuryazarlık düzeyi daha yüksek olma eğilimindedir.

Lyons, Chang ve Scherpf (2006) finansal eğitimin finansal davranışları iyileştirdiğine dair bazı sonuçlara ulaşmışlar, ancak daha önceki finansal deneyimin alınan ders süresinden daha etkili olduğuna dair kanıtlar elde etmişlerdir. Finansal eğitimin finansal okuryazarlık düzeyine etkisi üzerine yapılan çalışmaların sonuçlarına göre, genelde söz konusu eğitimlerin finansal okuryazarlık ya da davranışlar üzerinde belirgin bir etkisi yoktur, bir etki olsa bile zamanla yok olmaktadır (bkz. Fernandes ve diğerleri, 2014; Bruhn ve diğerleri, 2014). Kısa süreli eğitimlerin finansal davranışlar üzerinde etkili olmadığını gösteren bu bulgular, finansal eğitimin erken

yaşlarda, okul çağından itibaren başlaması gerektiği yönündeki görüşleri desteklemektedir (OECD, 2005). Frisncho (2023) ise lisede finansal eğitim alan öğrenciler üzerinde yaptığı deneysel çalışmada söz konusu öğrencilerin ebeveynlerinin de finansal davranışlarının olumlu yönde değiştiğine dair sonuçlar elde etmiştir.

Finansal eğitimde bireylerin finansal davranışlarını belirleyen psikolojik etkenler de yazında inceleme alanı bulmuştur. Finansal kararlarında bireylerin düştükleri hatalar “Davranışsal Finans”ın konusunu oluşturmaktadır. Bu disiplinin kurucuları olarak kabul edilen Tversky ve Kahneman ile diğerlerinin yaptıkları deneylerde, aşırı özgüven (overconfidence) insanların karar alma süreçlerini olumsuz etkileyen yanlısamalardan (bias) biri olarak tespit edilmiştir. Fischhoff, Slovic ve Lichtenstein’in 1977’de yaptıkları çalışma insanların az bilgi sahibi oldukları konulardaki aşırı özgüvenli olma eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Temizel ve Bayram (2011) temel düzeyde finansal okuryazarlık seviyesinin ölçüldüğü çalışmalarında, öğrencilerin finansal durumlarını yönetmede kendilerini olduğundan daha başarılı olarak algıladıklarını gözlemlemişlerdir. Yatırım yapılırken kullanılan ve zihinsel muhasebe (mental accounting) olarak tabir edilen zihinsel kısayol ise yatırım kararlarının sahip olunan tüm portföy dikkate alınmaksızın varlık bazında verilmesidir (IOSCO, 2019).

3. Dünyada Finansal Eğitim

2008 yılındaki küresel krizle birlikte iyi finansal kararlar verememenin hem bireyler hem de toplumlar üzerinde maliyetleri olduğunun anlaşılması üzerine, toplum çapında finansal etkinliğin artırılması politika yapıcıların önem attığı bir mesele haline gelmiştir.

ABD’de yüksek borçluluk düzeyi, düşük tasarruf oranları ve artan temerrütler finansal tüketicilerin yeterli finansal becerilerinin olmadığına dair endişeleri artırmıştır (Bell ve Lerman, 2005; Lyons ve diğerleri 2006; National Endowment for Financial Education, 2004). Hükümet yetkilileri ve tüketici hakları savunucuları düşük tasarruf oranları gibi uyarı sinyallerine dikkat çekmişler ve karmaşık hale gelen ekonomi ve hayat döngüsü değişikliklerini anlama ve uyum sağlama konusunda tüketicilere yardımcı olmaya çalışmışlardır. Tasarruf etmek para yönetiminin sadece bir boyutu olmakla birlikte, bireyin kontrolü dışındaki modern ekonomik iklim ve ilişkili faktörlerin varlığı nedeniyle oldukça önemlidir (Perry ve Morris 2005)². Bu doğrultuda, 2006 yılında ABD’de Hazine Bakanlığı Finansal Eğitim Ofisi tarafından finansal okuryazarlığa ilişkin ilk ulusal strateji yayınlanmıştır.

ABD’deki ilk ulusal finansal okuryazarlık stratejisini takiben dünya genelinde kamu otoriteleri ve finans sektöründeki düzenleyici kuruluşlar tarafından finansal

² Sadece tasarruf ayağının gelişmesi, ekonomik kalkınma bakımından yeterli değildir. Tasarrufların etkin bir şekilde yatırımlara dönüştürülmesi de gerekmektedir. Örneğin, Tokyo Borsası Finansal Okuryazarlık Destek Birimi verilerine göre Japonya’da 17 trilyon ABD Dolarını aşan hane halkı birikimlerinin %54’ü nakit ve mevduat olarak tutulurken, birikimlerin yalnızca %14’ü hisse ve diğer yatırım araçlarında değerlendirilmektedir. Azalan iş gücü ve sosyal güvenlik sisteminin kısıtları gibi sorunları dikkate alarak, Japon Borsa Grubu (Japan Exchange Group) tarafından toplumun her kesiminin finansal okuryazarlığının artırılması ve tasarrufların yatırıma kaydırılması amacıyla çalışmalar yürütülmektedir (Dünya Borsalar Federasyonu, 2021) .

okuryazarlık düzeyini artırmaya yönelik ulusal kampanyalar başlatılmıştır. İngiltere ve Kanada gibi bazı ülkelerde ise daha geniş bir kavram olan finansal yetkinlik (financial capability) üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, finansal konulara ilişkin bilgi seviyesinin ötesinde finansal durumunu değerlendirip iyileştirebilmek için planlar yapabilmek, gerekli bilgiye erişim kullanabilmek, finansal piyasalardaki tuzak ve tehlikelerden kendini koruma, finansal hizmetler piyasasına daha fazla katılım sağlama gibi beceriler üzerinde durulmaktadır (OECD, 2015). Giriş bölümünde de değinildiği üzere, finansal yetkinlik ile hedeflenen bilgi ve farkındalık düzeyinin artırılması ile sınırlı kalmayıp, bu gelişimin tavrı, beceri ve davranışlara yansıtılmasını sağlamaktır. İngiltere’de 2006 yılında Finansal Hizmetler Otoritesi (Financial Services Authority-FSA) finansal yetkinliğin beş davranış kapsamında ölçülmesine yönelik yapılan çalışmalar yapmıştır: Gelir ve giderlerini takip etmek, gelir ve giderini denkleştirebilmek, finansal planlama yapmak, finansal ürün seçmek ve bilgi sahibi olmak.

Finansal eğitim konusunda başarılı uygulamaları olan Avustralya’da 2005 yılında Menkul Kıymetler ve Yatırımlar Komisyonu (Australian Securities and Investments Commission)’in sorumlusu olduğu “Understanding Money” adı altında başlatılan program kapsamında ilköğretim, ortaokul ve lise düzeyindeki öğrencilere yönelik müfredat programları hazırlanmıştır. Bu programlarda esas itibarıyla, ulusal paranın ve diğer ödeme araçlarının tanıtılması, fiyatların anlamı, ihtiyaçlar ve istekler arasındaki farklar, tasarruf ve harcama kavramları, bankalar ve diğer finans kurumlarının temel fonksiyonları, finansal planlama, bütçe, faiz ve borçlanma konuları kapsamaktadır.

Kanada’da bir kamu kurumu olarak 2001’de kurulan Finansal Tüketici Ajansı 2007 yılında finansal okuryazarlık programı başlatmıştır. Programın 2007-2009 yılları arasındaki ilk aşamasında Kanada gençliği hedeflenmiştir (OECD, 2015). İngiltere’de finans sektöründeki tek düzenleyici otorite olan FSA “Learning Money Matters” adında bir projeyi yürüten “Personal Finance Education Group” adında bir girişimi finanse etmektedir. Bu girişim, İngiltere çapında her seviyeden öğrenciye ve öğretmene kişisel finans eğitimi konusunda çok geniş bir yelpazede olanaklar sağlamaktadır. Örneğin, matematik, vatandaşlık, girişimcilik gibi derslere entegre edilen banka ve mevduat, kredi, bütçe, kredi kartları, faiz, ipotek, tasarruf, vergi, genel ekonomi konuları için ders ve alıştırma kitapları, oyunlar içeren web sayfaları (www.mymoneyonline.org) ve elektronik materyaller hazırlanmıştır (Spielhofer, Kerr ve Gardiner, 2009). Endonezya’da 2013, 2017 ve 2021 yıllarında ilan edilen finansal eğitim ulusal stratejileri doğrultusunda Endonezya Finansal Hizmetler Otoritesi ve finans sektörü temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubu, belirlenen hedef gruplara yönelik finansal eğitim stratejileri ve materyalleri geliştirmek üzere çalışmaktadır (OECD, 2022).

Dünya genelindeki düşük finansal bilgi düzeyi sorununa çözüm getirmek amacıyla OECD tarafından 2008 yılında *Uluslararası Finansal Eğitim Ağı* (International Network on Financial Education-INFE) kurulmuştur. Bu oluşumda mevcut durumda 13 ülkeden 270 kamu kurumu temsil edilmekte ve bu ekonomilerden finansal okuryazarlık alanında toplanan veriler finansal eğitim alanında politikalar ile en iyi uygulamaların geliştirilmesinde kullanılmaktadır. Geliştirilen politikalar G20 ve APEC gibi uluslararası oluşumlar tarafından da benimsenmektedir. Son durum

itibariyle kadar yaklaşık 100 kadar ülke resmi ya da ulusal finansal eğitim stratejisini yürürlüğe koymuştur. Hükümetler tarafından kabul edilen bu stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması maliye bakanlıkları, merkez bankaları, sermaye piyasaları ya da bankacılık otoriteleri tarafından desteklenmektedir.

OECD/INFE bireylerin kendi finansal kararlarından sorumlu olması, ancak devletlerin finansal eğitim ve farkındalık çalışmaları ile bireyleri desteklemesi gerektiğinden hareketle, bugüne kadar bireysel yatırımcılar dahil olmak üzere pek çok hedef gruplara yönelik finansal eğitim programları geliştirilmesi için politikalar ve araçlar geliştirmiştir.

Yatırımcı eğitiminin yatırımcının korunmasında önemli olduğundan hareketle, Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü (International Organization of Securities Commissions-IOSCO) 2017 yılında pilot proje olarak başlattığı *Dünya Yatırımcı Haftası* etkinlikleri ile yatırımcı eğitimi, yatırımcının korunması ve finansal okuryazarlık konusunda temel mesajların üye ülkeler nezdinde yayılmasını ve yatırımcıların eğitim olanaklarının artırılmasını hedeflemektedir. Her yıl Ekim ayının ilk haftasında kutlanan *Dünya Yatırımcı Haftası* ile ayrıca üye ülkeler arasında yatırımcı eğitimi ve yatırımcının korunması konusunda iş birliğinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu hafta ülkemizde de SPK ve TSPB iş birliği ile düzenlenen seminerler ile kutlanmaktadır. 2023 yılında bu kapsamda düzenlenen etkinliklerin ana konuları; yatırımcıların finansal zorluklar karşısında dayanıklılığı, kripto varlıklar ve sürdürülebilir finans olarak belirlenmiştir.

Uluslararası kuruluşlar finansal eğitimin yaygınlaştırılması için ortak çalışmalar da yapmaktadır. IOSCO ve OECD/INFE iş birliğiyle hazırlanan 'Yatırımcıların Finansal Okuryazarlığı için Temel Yetkinlikler Çerçevesi' 2019 yılında yayınlanmıştır. Bu çerçeve doküman bireysel yatırımcıların bilinçli yatırım kararları için prensipte sahip olmaları gereken bilgi, tavır ve davranışları içermektedir. Söz konusu yetkinlikler listesi yatırım programlarının içeriğinin belirlenmesi, etkinliklerinin değerlendirilmesi açısından fayda sağlamak üzere geliştirilmiştir.

Daha sonra Ekim 2020'de gerçekleştirilen OECD Bakanlar Konseyi toplantısında 'OECD Finansal Okuryazarlık Tavsiyeleri' benimsenmiştir. Bu tavsiyeler finansal okuryazarlık konusunda devletlere, kamu otoriteleri ile diğer paydaşlara finansal okuryazarlık politikalarını tasarlama, uygulama ve değerlendirmeye yönelik politikalar geliştirme hususunda başlı başına kapsayıcı bir araç sunmaktadır. Bu araç, finansal okuryazarlıkla birlikte, artırılmış finansal erişim, yeterli tüketici koruması ve düzenleyici çerçeve gibi finansal sağlığı geliştirmesi beklenen finansal tüketiciye ilişkin sorunlara yönelik bütüncü yaklaşım ile hazırlanmıştır. Söz konusu OECD tavsiyeleri G20 maliye bakanları ve merkez bankası guvernörleri tarafından Temmuz 2021'de kabul görmüştür. Bu yeni tavsiyeler, finansal okuryazarlığı dirençli finansal davranışları toplum genelinde ve özellikle zayıf gruplarda desteklemek için çok sayıda hükümler içermektedir ve kritik bir zamanda, COVID-19 pandemisi esnasında, kabul edilerek ülkelerin ulusal toparlanma stratejilerinin bir parçası olmuştur. Tavsiyelerin özünde, sürdürülebilir ve eş güdümlü bir şekilde tüm ilgili paydaşların iş birliğini ve etkin yönetim mekanizmalarını içeren finansal okuryazarlık ulusal stratejilerinin geliştirilmesi vardır. Bu anlamda tavsiyeler devletleri açık ve net roller belirlemeye çağırılmaktadır.

Ocak 2022’de ise Avrupa Komisyonu OECD/INFE ile birlikte AB’deki Yetişkinler İçin Finansal Yetkinlik Çerçevesini yayınlamışlardır. Bu çerçeve belge, kişisel finans alanında yetişkinlerin sağlıklı kararlar alabilmeleri için gerekli yetkinlikler için ortak bir anlayışı destekleyerek, AB’ye üye ülkelerce geliştirilecek kamu politikalarını, finansal eğitim programlarını ve eğitim materyallerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Anılan çerçeve dokümanında esas itibarıyla genel bir kitle olarak yatırımcı eğitimi ile ilgili tasarruf, yatırım, uzun vadeli planlama ve varlık birikimi, emeklilik, riskleri tanımlama, risk ve getiri dengesi gibi konularla ilgili yetkinliklerin yanı sıra, yatay düzlemde dijital finans ve sürdürülebilirlik yatırımları gibi konularda da yetkinlikler sıralanmaktadır. Yetişkinlerin finansal eğitiminde işverenler, sendikalar ve emeklilik fonları gibi paydaşların dahil olduğu; Kanada, Hong Kong, Portekiz örneklerinde olduğu gibi dijital uygulamalar ve platformlar kullanılarak verilen iş yeri eğitimlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır (OECD, 2022).

Tüm bu çerçeve dokümanlarda da belirtildiği üzere, finansal kararların sonuçları doğrudan yaşam koşullarını etkilediğinden, kişilerin sosyo-ekonomik durumlarına, yaşlarına ve eğitim düzeylerine uygun finansal bilgiye erişim ihtiyaçları ve hakları vardır. Bununla birlikte, finansal eğitimin ilköğretim çağından itibaren verilmesi konusunda uluslararası alanda ilgili tüm kurum ve kuruluşlar fikir birliği içerisinde.

AB Komisyonu’nun finansal eğitim konusunda yayımladığı bildiriye, kaliteli bir finansal eğitim projesinde 3 numaralı prensip “*Tüketiciler ekonomik ve finansal konularda mümkün olduğu kadar erken bir aşamada, okul çağından itibaren, eğitilmelidir. Ulusal otoriteler finansal eğitimin eğitim müfredatının zorunlu bir parçası olmasını sağlamalıdır.*” şeklinde belirlenmiştir (AB Komisyonu, 2007).

OECD tarafından yayımlanan “Finansal Eğitim ve Farkındalık için İlkeler ve İyi Uygulamalar” başlıklı tavsiye dokümanında da finansal eğitimin, mümkün olan en erken aşamada ve okul çağına başlaması gerektiği ifade edilmektedir (OECD, 2005). Bu kapsamda bazı ülkelerin finansal eğitim konularına okul müfredatına dahil ettikleri, hatta finansal eğitimi okul eğitiminde zorunlu hale getirdiği görülmektedir. Örneğin, Portekiz’de 2018 yılında finansal eğitim ulusal müfredatın zorunlu bir parçası haline getirilmiş, ABD’de bazı eyaletlerde finansal eğitimin lise müfredatına eklenmesi yönünde yasal düzenlemeler yapılmıştır (Lusardi ve Messy, 2023). Finansal okuryazarlığın gençler için gerekli bir yaşam becerisi olduğundan hareketle, OECD, 15 yaşındaki öğrencilerin matematik, okuma ve fen alanındaki bilgi ve becerilerini ölçen PISA değerlendirmesine 2012 yılında isteğe bağlı olarak finansal okuryazarlık modülünü eklemiştir.

Ayrıca, dünya genelinde finansal hizmetler sektörünün de finansal eğitimde aktif rol aldığı görülmektedir. Ulusal otoritelerle iş birliği yapılmak suretiyle, uzun vadeli sermaye piyasası yatırımlarının ve risk çeşitlendirmesinin avantajları ve fırsatları konusunda öğrencilerin, hane halklarının ve farklı yaşlardaki yatırımcıların eğitimi söz konusudur. Örneğin Peru’da finans sektörü kuruluşları Bankalar Birliği aracılığıyla finansal tüketicilerin farkındalığının artırılmasına yönelik girişimlerin geliştirilmesine ve yürütülmesine destek vermektedir (Atkinson ve Messy, 2013).

4. Türkiye’de Finansal Eğitim Çalışmaları

Finansal eğitimin, yukarıda yer verilen kavramsal çerçeve içerisinde Türkiye’de uygulamaya konulmasına ve toplumu oluşturan bireylere finans kültürünün kazandırılmasına yönelik çalışmalar ilgili kamu kurumlarının önderliğinde yürütülmüştür.

Finansal eğitim konusunda ulusal çaptaki çalışmalar gündeme ilk olarak İstanbul Finans Merkezi (İFM) Projesi ile gelmiştir. İFM Projesi, 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında yer almış, 2010-2012 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program kapsamında “İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı” T.C Kalkınma Bakanlığı koordinatörlüğünde hayata geçirilmiştir.

Söz konusu strateji ve eylem planı kapsamında oluşturulan *Piyasalar ve Enstrümanlar Komitesi*nin çalışmalarında yer alan temel önceliklerden birisi, finansal piyasalarda şeffaflığın artırılması ve yatırımcıları bilgilendirme mekanizmalarının geliştirilmesidir. Bu öncelik altında yer alan 22 numaralı eylem ise, “*yatırımcıların sermaye piyasaları, sermaye piyasası kurumları, sermaye piyasası araçları, yatırımcıları korumaya yönelik sistemler, riskler ve benzeri konularda bilgilendirilmesi*”dir.

Diğer taraftan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Finansal İstikrar Komitesi tarafından “Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi”nin hazırlanması konusunda görevlendirilmiştir. Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun katkılarıyla hazırlanan ‘Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları’na ilişkin 2014/10 sayılı Başbakanlık Genelgesi 5 Haziran 2014 tarihli ve 29021 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Söz konusu stratejide finansal eğitimin kısa vadeli hedefi olarak bireylerin ekonomik refahının artması, yatırımcı tabanının genişlemesi, finans sektörüne nitelikli iş gücü sağlanması, finansal piyasaların büyümesi ve daha etkin çalışması; orta ve uzun vadeli hedef olarak ise ülke ekonomisinin daha istikrarlı bir hale gelmesi ve toplumsal refahın artması belirlenmiştir³.

Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı söz konusu amaçlar çerçevesinde, 2014-2017 yıllarını kapsayan dönemde, belirlenen hedef kitlelere yönelik olarak uygulanacak faaliyetleri içermektedir. Finansal Eğitim Eylem Planı, genel halk, aile ve kadın, okul çağındaki çocuklar, akademi ve üniversiteler, kamu ve özel sektör çalışanları, finans sektörü, emekliler, engelliler, çalışmayan gençler, yaşamın önemli noktasında bulunan bireyler hedef kitlelerine yönelik olarak 36 eylemi ve 40’tan fazla paydaş kurumu kapsamaktadır. Söz konusu strateji ve eylem planının yürürlüğe girmesini takiben stratejiye taraf olan kurumlarla birlikte eğitim faaliyetleri SPK koordinasyonunda yürütülmüştür.

Bu çalışmaların en önemli çıktılarında birisi ülke çapında gerçekleştirilen finansal okuryazarlık araştırmaları olmuştur. İlki 2012 yılında Dünya Bankası’nın Rusya Trust

³ Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları, Haziran 2014, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/94da4743-4055-46a6-a330-3fe35d2ba9b9/eylemplani.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-94da4743-4055-46a6-a330-3fe35d2ba9b9-m3fzkQA>

Fonu ile 12 ülkede uygulamakta olduğu “Finansal Yetkinlik Araştırması” kapsamında gerçekleştirilen araştırmada Türk halkının finansal yeterliliği;

- Finansal okuryazarlık
- Bütçe yönetimi ve borçlanma
- Finansal planlama
- Finansal ürün seçimi
- Finansal tutum, davranış ve eğilimler
- Katılımcıların sosyo-ekonomik durumu
- Finansal bilgi edinimi ve ihtiyacı

konuları altında incelenmiş olup, OECD’nin dünya genelinde finansal okuryazarlık düzeyini ölçmek üzere geliştirmiş olduğu standart modülünde yer alan sorulara doğru cevap verme oranının gelir düzeyi yükseldikçe arttığı görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre ayrıca, yeterli tasarrufa sahip olmaları durumunda katılımcıların çoğunluğu ilk etapta altın ve dövize, daha sonra ise mevduat ve sigorta ürünlerine yatırım yapacaklarını belirtmişlerdir (SPK, 2012).

Daha sonra 2015 yılında, OECD/INFE ile SPK, Borsa İstanbul A.Ş., Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (TSPB), Borsa İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. ve Merkezi Kayıt Kuruluşu iş birliği ile hazırlanan “2015 Türkiye Finansal Yeterlilik Araştırması” tamamlanmış ve sonuç raporu hazırlanmıştır. Araştırma, OECD/INFE’nin üye ülkelerle iş birliği içerisinde geliştirdiği finansal okuryazarlık faaliyetlerinin ölçme ve değerlendirilmesine yönelik olarak hazırlanmış soru formu ile 3000 örneklem üzerinde yapılmıştır.

2015 yılında ülke genelinde yapılan araştırmanın bulgularına göre eğitim düzeyi ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında ilişki bulunmaktadır; eğitim düzeyi yükseldikçe finansal okuryazarlık düzeyinin de yükseldiği görülmüştür. 2012 yılında yapılan araştırma sonucuna paralel olarak, hanede kişi başına düşen gelir arttıkça bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri de yükselmektedir. Hanede kişi başına düşen aylık gelirden 1000 TL’lik bir artış görülmesi, bireyin finansal okuryazarlık düzeyini 0.324 puan yükseltmektedir. Dikkat çeken bir başka sonuç ise kadınların finansal okuryazarlık notunun erkeklere kıyasla 0,344 puan daha düşük olması ve bölgesel farklılıkların oldukça derin olmasıdır. Diğer taraftan, katılımcıların yaşının da finansal okuryazarlık düzeyini doğrusal biçimde etkilediği, bireyler yaşlandıkça finansal okuryazarlık düzeylerinde düşüş olduğu görülmektedir (SPK, 2015).

Yapılan araştırmaların sonuçları finansal eğitimin Türkiye’de ihmal edilmiş bir konu olduğuna işaret etmektedir. Düşük finansal okuryazarlık düzeyi dünyada olduğu gibi Türkiye’de de finansal piyasalara, özellikle de sermaye piyasalarına katılımı olumsuz etkilemektedir. Oysaki finansal eğitimin yaygınlaşması ile birlikte bireylerin finansal ürünler ve kavramları anlamaları, finansal risklerin ve fırsatların farkına varabilecek donanımda olmaları ve yatırım kararları alırken bilgili, bilinçli olmalarının finansal piyasaların gelişimine de katkı sağlaması beklenmektedir. Bu doğrultuda, araştırma sonuçlarında düşük finansal okuryazarlık oranına sahip olduğu belirlenen düşük eğitim seviyesine ve düşük hane gelirine sahip bireyleri ile kadınların hedef kitle olarak belirlendiği finansal eğitim programlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Finansal hizmetler sektöründeki yenilikler ve küreselleşmenin etkisiyle yatırımcılara ihtiyaçlara göre yapılandırılmış artan sayıda finansal ürün ve hizmet sunulmaktadır. Teknolojik gelişmeler, dijitalleşme ve çevrim içi faaliyetler her yaştan, her ekonomik statü ve bölgeden yatırımcılara sunulan yatırım alternatiflerinin sayısını artırmaktadır. Bu durum teknoloji, dijitalleşme ve diğer gelişmelerin sunduğu zorluk ve fırsatları anlayabilmek için yatırımcı eğitimi ve finansal okuryazarlığa olan ihtiyacı pekiştirmektedir (EFAMA, 2022).

Finansal bilgi düzeyinin yetersizliği bireylerin ya da hane halklarının mevcut sermaye piyasası araçlarının avantajlarını ya da dezavantajlarını ve enflasyonun banka mevduatları üzerindeki etkisini anlamaktan alıkoymaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde hane halklarının birikimlerinin ağırlıklı olarak banka mevduatı şeklinde tutulmasının nedeni düşük finansal okuryazarlık seviyesi ve yatırım fırsatları hakkında yetersiz bilgi sahibi olunmasıdır. Çalışmanın 4 nolu bölümünde sonuçlarına yer verilen, 2012 ve 2015 yıllarında yapılan finansal okuryazarlık araştırmalarının sonuçlarına göre benzer bir tablo Türkiye için de geçerlidir. TSPB Sermaye Piyasası Özet Verilerine (2023) göre, yurt içi yerleşik yatırımcıların toplam finansal varlıklarındaki Türk Lirası mevduat ve döviz tevdiat hesaplarının payı Mart 2023 itibarıyla %58,6 iken, hisse senetlerinin payı %10,5'tir.

Yatırımcı eğitimi ya da finansal okuryazarlık girişimleri, bireylerin finansal kararlar için gerekli bilgileri anlama düzeyini artırmakta, potansiyel yanlış yönlendirme ve suistimalleri fark etme kabiliyetlerini geliştirmektedir. Bu sayede, örneğin yatırımcı, bir kişi ya da kurumun finansal piyasalarda yetkili olup olmadığını teyit edebilir; haklarını ve şikâyet başvurularını nereye yapması gerektiğini, tazminat mekanizmalarını bilir ve böylece finansal sağlığını destekleyecek finansal kararlar alabilir. Finansal eğitimin bu yönüyle, bir amaç olmaktan ziyade, yatırımcının korunması gibi amaçlara ulaşmak için bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

Gözetim, düzenleme ve yaptırım gibi diğer araçlarla birlikte, finansal eğitim ve finansal okuryazarlık düzenleyicilere yatırımcıların korunması ve menkul kıymet piyasalarına olan güvenin geliştirilmesi hususlarında yardımcı olmaktadır (EFAMA, 2022). Öte yandan, finans sektöründeki düzenleyici kuruluşlar açısından özellikle konvansiyonel eğitim programlarının uygulanması maliyetli ve zahmetli bir iştir. Bu nedenle finans sektörü otoritelerinin bu alandaki anahtar rolü riskleri göz önünde bulundurmaları suretiyle finansal eğitimde öncelikleri belirlemek, yürütülecek çalışmaları ve paydaşlar arasındaki iş bölümünü koordine etmektir. Finansal eğitim stratejileri, otoritelere bu faaliyetleri belli bir takvime göre resmi bir şekilde yürütme imkanı sağlamaktadır.

Yukarıda sayılan hususlar dikkate alınarak ülkelerin ulusal finansal eğitim stratejilerini belirlemesi, olanakları ve önceliklerine göre eğitim faaliyetleri düzenlemeleri önemlidir. Bu konuda ilk adım ulusal finansal okuryazarlık araştırmaları olmalı ve bu araştırmalar 3-5 yıl gibi belli aralıklarla tekrar edilmelidir. Finansal tüketicinin, yatırımcının korunmasına yönelik düzenlemeler ile tüketici davranışları eğilimleri arasında ülkeler ve bölgeler düzeyinde farkların görülebilmesi açısından küresel araştırmalar da yapılması faydalı olacaktır. Dünya uygulamaları incelendiğinde, ilan edilen stratejilerin gelişmeler ve ortaya çıkan yeni koşullar dikkate alınmak suretiyle güncellendiği ve tekrar uygulamaya konulduğu görülmektedir. Gerektiğinde eylemlerin hedef grupları ve bu gruplara ulaşmakta kullanılan iletişim kanalları değiştirilerek stratejilerin sürekliliği sağlanmaktadır.

Ancak Türkiye’de 2014-2017 yılları arasındaki dönem için belirlenen Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı’ndan sonra yeni bir strateji ve eylem planı yürürlüğe konmamış, ulusal çapta yürütülen finansal eğitim faaliyetleri söz konusu dönemle sınırlı kalmıştır. Halen çeşitli sivil toplum kuruluşları ve finans sektörü kurumları tarafından yürütülen eğitim ve farkındalık faaliyetleri bulunmakla beraber, ulusal önceliklerin dikkate alınması ve kaynakların etkin bir şekilde kullanılması açısından bu tür faaliyetlerin ulusal bir strateji altında koordine edilmesi uygun olacaktır.

Finansal eğitimin sunulmasında farklı teknikler gelişmektedir. Finansal eğitim programlarının etkinliği titizlikle test edilmeli ve değerlendirilmelidir. Finansal eğitim ve finansal davranış arasındaki ilişkiye yönelik yazındaki bulgular doğrultusunda, finansal tüketicilere yönelik programlarda ilk defa ipotek kredisi kullanılması, mobil bankacılık uygulamasının yüklenmesi ya da emeklilik planlaması gibi “öğretilebilir anlara” odaklanılmalı, finans sektörü kuruluşlarının da bu sürece dahil olması sağlanmalıdır. Son yıllarda borsada pay piyasasında işlem yapmak üzere hesap açan yatırımcıların ilgili finansal kuruluşlar tarafından bilgilendirilerek, sermaye piyasasındaki riskler konusunda farkındalıklarının artırılması “öğretilebilir anların” değerlendirilmesi açısından iyi bir fırsattır.

Finansal eğitimde davranışsal finans alanında yapılan çalışmaların dikkate alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü insan davranışları her zaman rasyonel değildir ve sosyal, duygusal ve hataya açık beyin tarafından yönetilmektedir. Bu doğrultuda, finansal eğitim programlarının erişilebilir olmasının yanı sıra zihinsel kısa yolları kullanmak zorunda bırakmayan, somut ve uygulanabilir adımlar içermesi, mesajlarının kısa ve sade olması uygun olacaktır.

Yapılan çalışmalar ışığında, en önemli eylem ise hiç şüphesiz finansal eğitimin okul müfredatına entegre edilmesidir. Bu eğitimin müfredata ne şekilde gireceği, kazanımlar ile eğitim materyallerinin belirlenmesi ve eğitimcilerin eğitilmesi hususları ulusal bir strateji belgesi kapsamında bu konuda görevlendirilen kurum ve kuruluşlarca üzerinde ayrıntılı olarak çalışılması gereken konulardır.

Referanslar

- AB Komisyonu. (2007). Communication from the Commission, financial education, COM(2007) 808 final. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0808&from=EN>
- ABD Tüketicinin Finansal Korunması Bürosu-Consumer Financial Protection Bureau. (2015). Financial well-being: The goal of financial education. Erişim adresi https://files.consumerfinance.gov/f/201501_cfpb_report_financial-well-being.pdf
- Almenberg, J. ve Dreber, A. (2015). Gender, stock market participation and financial literacy. *Economics Letters*, 137, 140-142.
- Ansar, S., Klapper, L. ve Singer, D. (2023). The importance of financial education for the effective use of formal financial services. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*, 1, 28-46.
- Atkinson, A. ve Messy, F. (2012). Measuring financial literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) pilot study, *OECD*

- Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No. 15, <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- Atkinson, A. ve Messy, F. (2013). Promoting financial inclusion through financial education: OECD/INFE evidence, policies and practice. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No. 34, <http://dx.doi.org/10.1787/5k3xz6m88smp-en>
- Banks, J. ve Oldfield, Z. (2007). Understanding Pensions: Cognitive function, numerical ability and retirement saving. *Fiscal Studies*, 28(2), 143-170.
- Bell, E. ve Lerman, R. I. (2005). Can financial literacy enhance asset building?. *Urban Institute, Labor and Social Policy Center*, 6. Erişim adresi: https://webarchive.urban.org/UploadedPDF/311224_financial_literacy.pdf
- Beranová, M., Šíma, J. ve Navrátilová, M. (2021). Investment decisions as a part of financial literacy in the globalized world. Erişim adresi: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2021/03/shsconf_glob20_03002.pdf
- Bernheim, B. D. ve Garrett, D. M. (2003). The effects of financial education in the workplace: Evidence from a survey of households. *Journal of Public Economics*, 87(7-8), 1487-1519.
- Bruhn, M., Ibarra, G. L. ve McKenzie, D. (2014). The minimal impact of a large-scale financial education program in Mexico City. *Journal of Development Economics*, 108, 184-189.
- Buccioli, A. ve Veronesi, M. (2014). Teaching children to save: What is the best strategy for lifetime savings?. *Journal of Economic Psychology*, 45, 1-17.
- Bucher-Koenen, T., Lusardi, A., Alessie, R. ve Van Rooij, M. (2017). How financially literate are women? An overview and new insights. *Journal of Consumer Affairs*, 51(2), 255-283.
- Cole, S., Sampson, T. ve Zia, B. (2009). Financial literacy, financial decisions, and the demand for financial services: Evidence from India and Indonesia. *Harvard Business School Working Paper*, 09(117), 1-37.
- Cupák, A., Fessler, P., Schneebaum, A. ve Silgoner, M. (2018). Decomposing gender gaps in financial literacy: New international evidence. *Economics Letters*, 168, 102-106.
- Dick, C. D. ve Jaroszek, L. (2013). Knowing what not to do: Financial literacy and consumer credit choices. *ZEW discussion papers*, 13.
- Doğan, M. (2019). Türkiye finansal okuryazarlık araştırması 1. *Third Sector Social Economic Review*, 54(4), 1602-1620.
- Dünya Bankası. (2021). Building a financial education approach, a starting point for financial sector authorities. Technical Note. Erişim adresi <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/36212/Building-a-Financial-Education-Approach-A-Starting-Point-for-Financial-Sector-Authorities-Financial-Inclusion-Support-Framework-Technical-Note.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Dünya Borsalar Federasyonu-World Federation of Exchanges. (2021). Japan's exchanges pushing for a shift from savings to investment. Erişim adresi: <https://focus.world-exchanges.org/articles/japan-investment-education>
- European Fund and Asset Management Association-EFAMA. (2022). The European Asset Management Industry's engagement in financial education initiatives. A new EFAMA report on investor education initiatives. Erişim adresi <https://www.efama.org/newsroom/news/european-asset-management-industry-s-engagement-financial-education-initatives>

- Fernandes, D., Lynch Jr, J. G. ve Netemeyer, R. G. (2014). Financial literacy, financial education, and downstream financial behaviors. *Management Science*, 60(8), 1861-1883.
- Fischhoff, B., Slovic, P. ve Lichtenstein, S. (1977). Knowing with certainty: The appropriateness of extreme confidence. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 3, 522-564.
- Fonseca, R., Mullen, K. J., Zamarro, G. ve Zissimopoulos, J. (2012). What explains the gender gap in financial literacy? The role of household decision making. *Journal of Consumer Affairs*, 46(1), 90-106.
- Frisancho, V. (2023). Spillover effects of financial education: The impact of school-based programs on parents. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*, 1, 138-153.
- Gathergood, J. (2012). Self-control, financial literacy and consumer over-indebtedness. *Journal of Economic Psychology*, 33(3), 590-602.
- Grohmann, A., Kouwenberg, R. ve Menkhoff, L. (2015). Childhood roots of financial literacy. *Journal of Economic Psychology*, 51, 114-133.
- Grohmann, A., Klühs, T. ve Menkhoff, L. (2018). Does financial literacy improve financial inclusion? Cross country evidence. *World Development*, 111, 84-96.
- Gudmunson, C. G., Rya, S. K. ve Xiao, J. J. (2016). Financial socialization. In J. J. Xiao (Ed.), *Handbook of consumer finance*. New York: Springer
- Guiso, L. ve Jappelli, T. (2008). The role of intuition and reasoning in driving aversion to risk, aversion to ambiguity and regret. *EUI Working Paper*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Luigi-Guiso/publication/267247394_The_Role_of_Intuition_and_Reasoning_in_Driving_Aversion_to_Risk_Aversion_to_Ambiguity_and_Regret/links/5526906c0cf2ee9bad78c155/The-Role-of-Intuition-and-Reasoning-in-Driving-Aversion-to-Risk-Aversion-to-Ambiguity-and-Regret.pdf
- Gustman, A. L., Steinmeier, T. ve Tabatabai, N. (2010). The growth in social security benefits among the retirement age population from increases in the cap on covered earnings. *Journal of Economic Perspectives*, 24(1), 161-182.
- Hasler, A. ve Lusardi, A. (2019). Financial fragility among middle-income households: Evidence beyond asset building. *GFLEC Working Paper*, No. 2019-1.
- Hilgert, M.A., Hogarth, J.M. ve Beverly, S.G. (2003). Household financial management: The connection between knowledge and behavior. *Federal Reserve Bulletin*, 89, 309-322.
- Hung, A., Yoong, J. ve Brown, E. (2012). Empowering women through financial awareness and education. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No. 14, Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5k9d5v6kh56g-en>.
- International Organization of Securities Commissions-IOSCO. (2019). The application of behavioral insights to financial literacy and investor education programs and initiatives. Erişim adresi <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD626.pdf>
- Jappelli, T. (2010). Economic literacy: An international comparison. *The Economic Journal*, 120(548), F429-F451.

- Jelley, H. (1958). *A measurement and interpretation of money management understandings of twelfth-grade students*. (Doctoral dissertation). University of Cincinnati, Ohio
- Klapper, L. ve Lusardi, A. (2020). Financial literacy and financial resilience: Evidence from around the world. *Financial Management*, 49(3), 589-614.
- Koç, M., Öztelli, Y., Koç, M. A. ve Koçak, E. (2022). Lise öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin matematik tutumu, başarısı ve demografik özellikler ile ilişkisi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 6(1), 48-67. DOI: 10.32960/uead.1038687
- Kumar, S., Tomar, S. ve Verma, D. (2019), Women's financial planning for retirement: Systematic literature review and future research agenda. *International Journal of Bank Marketing*, 37(1), 120–141.
- LeBaron, A. B., Rosa-Holyoak, C. M., Bryce, A. L., Hill, E. J. ve Marks, L. D. (2018). Teaching children about money: Prospective parenting ideas from undergraduate students. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 29(2), 259–271.
- Lusardi, A. ve Mitchell, O.S. (2006). Financial literacy and planning: Implications for retirement wellbeing. *NBER Working Paper*, No. 17078.
- Lusardi, A. ve Mitchell, O.S. (2007). Baby boomer retirement security: The roles of planning, financial literacy and housing wealth. *Journal of Monetary Economics*, 54, 205-224.
- Lusardi, A. ve Mitchell, O.S (2008). Planning and financial literacy: How do women fare?. *American Economic Review*, 98(2), 413–417.
- Lusardi, A. ve Tufano, P. (2009). Debt literacy, financial experiences and overindebtedness. *NBER Working Paper*, No. 4808. Erişim adresi: http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/Lusardi_Tufano.pdf
- Lusardi, A., Mitchell, O.S. ve Curto, V. (2010). Financial literacy among the young. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 358-380.
- Lusardi, A. ve Messy, F. (2023). The importance of financial literacy and its impact on financial wellbeing. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*, 1, 1-11.
- Lyons, A. C., Chang, Y. ve Scherpf, E. (2006). Translating financial education into behavior change for low-income populations. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 17(2), 27-45.
- Lyons, A. C., Palmer, L., Jayaratne, K. S. ve Scherpf, E. (2006). Are we making the grade? A national overview of financial education and program evaluation. *Journal of Consumer Affairs*, 40(2), 208-235.
- Lyons, A., Rachlis, M. ve Scherpf, E. (2007). What's in a score? Differences in consumers' credit knowledge using OLS and quantile regressions. *Journal of Consumer Affairs*, 41(2), 223-249.
- McArdle, J. J., Smith, J. P. ve Willis, R. (2009). Cognition and economic outcomes in the Health and Retirement Survey. *NBER Working Paper*, No. 15266.
- Meier, S. ve Sprenger, C. D. (2013). Discounting financial literacy: Time preferences and participation in financial education programs. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 95, 159-174.
- Meriküll, J., Kukk, M. ve Rõõm, T. (2021). What explains the gender gap in wealth? Evidence from administrative data. *Review of Economics of the Household*, 19(2), 501-547
- Mitchell, J. W. ve Abusheva, M. E. (2016). The actual challenges of financial literacy. *SHS Web of Conferences*, 28(01134), içinde (1-4. ss.). <https://doi:10.1051/shsconf/20162801134>

- Monticone, C. (2010). How much does wealth matter in the acquisition of financial literacy?. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(February), 403-422.
- Mottola, G. (2013), In our best interest: Women, financial literacy, and credit card behavior. *Numeracy*, 6(2), <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.4>.
- National Endowment for Financial Education. (2004). Motivating Americans to develop constructive financial behaviors. A White paper from the think tank sponsored by the National Endowment for Financial Education. *Financial Counseling and Planning*, 15(2), 39-50.
- OECD. (2005). *Improving financial literacy: Analysis of issues and policies*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2005). Recommendation on principles and good practices for financial education and awareness: Recommendation of the Council, July 2005. Erişim adresi <https://www.oecd.org/finance/financial-education/35108560.pdf>
- OECD. (2009). Financial education and the crisis: Policy paper and guidance, June 2009. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/50264221.pdf>
- OECD. (2014). *PISA 2012 results: Students and money (Volume VI): Financial literacy skills for the 21st century*. Paris: PISA, OECD Publishing.
- OECD. (2015). National Strategies for financial education. OECD/INFE Policy Handbook. Erişim adresi <https://www.oecd.org/finance/National-Strategies-Financial-Education-Policy-Handbook.pdf>
- OECD. (2022). *Policy handbook on financial education in the workplace*. Paris: OECD Publishing.
- Özdemir, A., Temizel, F., Sönmez, H. ve Er, F. (2015). Financial literacy of university students: A case study for Anadolu University, Turkey. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(24), 97-110.
- Perry, V. G. ve Morris, M. D. (2005). Who is in control? The role of self-perception, knowledge, and income in explaining consumer financial behavior. *The Journal of Consumer Affairs*, 39, 299-313. doi:10.1111/j.1745-6606.2005.00016.x
- Rani, S. ve Goyal, N. (2021). Gender gap in financial literacy: Literature review. *Journal of Tianjin University of Science and Technology*, 54(08), 339-354.
- Remund, D. L. (2010). Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276-295.
- Sermaye Piyasası Kurulu (2012). *Finansal yetkinlik araştırması sonuç raporu*. (Yayımlanmamış araştırma raporu). Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu
- Sermaye Piyasası Kurulu (2015). *Finansal yeterlilik araştırması sonuç raporu*. (Yayımlanmamış araştırma raporu). Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Shim, S., Barber, B. L., Card, N. A., Xiao, J. J. ve Serido, J. (2010). Financial socialization of first-year college students: The roles of parents, work, and education. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(12), 1457-1470. <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9432-x>
- Shin, H. S., Gambacorta, L., Frost, J., Doerr, S. ve Chen, S. (2021). The Fintech gender gap. *BIS Working Papers*, No. 931, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3799864>

- Spielhofer, T., Kerr, D. ve Gardiner, C. (2009). *Evaluation of learning money matters: Final report*. Erişim adresi: <https://www.nfer.ac.uk/publications/LMM01/LMM01.pdf>
- Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). Finansal okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 73-86.
- Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği. (2023). *Sermaye piyasası özet verileri*. Erişim adresi: <https://www.tspb.org.tr/tr/veriler/>
- Van Rooij, M., Lusardi, A. ve Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, 101(2), 449-472.
- Van Rooij, M., Lusardi, A. ve Alessie, R. (2012). Financial literacy, retirement planning and household wealth, *Economic Journal*, 122(560), 449-478.
- Webley, P. ve Nyhus, E. K. (2013). Economic socialization, saving and assets in European young adults. *Economics of Education Review*, 33, 19-30.
- Yılmaz, H. ve Kaymakçı, T. (2021). Finansal davranışlar ve finansal okuryazarlık ilişkisi. *Akademik Hassasiyetler*, 8(15), 141-164. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/akademik-hassasiyetler/issue/61981/883312>